

KLASSEKAMPEN Venstresidas dagsavis

Ta hele Norge i (jord)bruk

□ Klassekampen. 23.07.2019. Side: 16

Per Halvor Vale

Distrikts-Norge er i dag alvorlig svekket og befolkningen i mange bygder er langt under den minimumsbefolkning som skal til for at lokalsamfunnet skal fungere godt.

Sjølforsyningen i jordbruket har gått ned, og er på omtrent 40 prosent. Innslaget av monokulturer øker. Strukturrasjonalisering i jordbruket har slike og andre uheldige samfunnsmessige konsekvenser.

For å forstå hvordan vi har havnet her kan vi begynne i 1945. Det var da en betydelig opphoping av mennesker i jordbruket etter de vanskelige 1930-årene. Mange flyttet også til slektsgårder og familie på landet da krigen kom.

Det var i alles interesser å få arbeidskraften over i bygg og anlegg og industri da det var tid for gjenreisning og økonomisk vekst. De nesten 400.000 mennesker i jordbruket, fordelt på vel 240.000 bruk spredt over hele landet, var en viktig arbeidskraftreserve. Mekanismen som utløste overgangen av arbeidskraften til andre næringer, var at inntektsutviklingen i jordbruket ble liggende etter.

Moderne jordbruksdrift de første tiårene etter krigen revolusjonerte næringen, og areal og produktiviteten i husdyrproduksjonen økte formidabelt. Arbeidsproduktiviteten steg også raskt da traktoren og maskinelt utstyr erstattet hesten og manuelt arbeid. Dette slo i 1950-årene ut i overproduksjon i melkesektoren. Vi fikk da kanaliseringspolitikken og regional arbeidsdeling med kornproduksjon i Østlandsområdet og husdyrproduksjon vestover, nordover og i høyereliggende bygder. Den regionale spesialisering har senere bare fortsatt i samme spor.

I dag er det sjelden å se dyr som beiter i landskapet på Østlandet. Brukene på Vestlandet har fått en betydelig andel av vår husdyrproduksjon. Totalproduktiviteten i

16 Tirsdag 23. juli 2019
MENINGER
KLASSEKAMPEN

IDEER

Ta hele Norge i (jord)bruk

Norske bønder tvinges til å effektivisere, til skade for dyra, miljøet,

Klassikeren
Bøndene, de er vårt lands statter, de er dets søyler!
Bjørn-Eivind Bjørnsen (1932-2018)

Per Halvor Vale
JORDBRUK

Distrikts-Norge er i dag alvorlig svekket og befolkningen i mange bygder er langt under den minimumsbefolkning som skal til for at lokalsamfunnet skal fungere godt. Sjølforsyningen i jordbruket har gått ned, og er på omtrent 40 prosent. Innslaget av monokulturer øker. Strukturrasjonalisering i jordbruket har slike og andre uheldige samfunnsmessige konsekvenser.

For å forstå hvordan vi har havnet her kan vi begynne i 1945. Det var da en betydelig opphoping av mennesker i jordbruket etter de vanskelige 1930-årene. Mange flyttet også til slektsgårder og familie på landet da krigen kom.

Det var i alles interesser å få arbeidskraften over i bygg og anlegg og industri da det var tid for gjenreisning og økonomisk vekst. De nesten 400.000 mennesker i jordbruket, fordelt på vel 240.000 bruk spredt over hele landet, var en viktig arbeidskraftreserve. Mekanismen som utløste overgangen av arbeidskraften til andre næringer, var at inntektsutviklingen i jordbruket ble liggende etter.

Moderne jordbruksdrift de første tiårene etter krigen revolusjonerte næringen, og areal og produktiviteten i husdyrproduksjonen økte formidabelt. Arbeidsproduktiviteten steg også raskt da traktoren og maskinelt utstyr erstattet hesten og manuelt arbeid. Dette slo i 1950-årene ut i overproduksjon i melkesektoren. Vi fikk da kanaliseringspolitikken og regional arbeidsdeling med kornproduksjon i Østlandsområdet og husdyrproduksjon vestover, nordover og i høyereliggende bygder. Den regionale spesialisering har senere bare fortsatt i samme spor.

I dag er det sjelden å se dyr som beiter i landskapet på Østlandet. Brukene på Vestlandet har fått en betydelig andel av vår husdyrproduksjon. Totalproduktiviteten i jordbruket på to-tre prosent og knappe 40.000 bruk. Årsakene til den regionale spesialiseringen prøver den enkelte bonde å utvide sitt produksjonsgrunnlag.

Odels- og eiendomsretten fører til at få bruk kommer på salg. Produksjonsgrunnlaget på det enkelte bruk kan da øke enten ved at en leier arealer eller kjøper eksterne produktionsfaktorer. Kornproduksjonene gir det fleste, og i mange bygder er det nå én eller få bønder som bespiser all jorda.

Blant husdyrbrukerne med drøvtyggere har det vært særlig populært å kjøpe kraftfôr; det øker ytelsen per dyr og gjør det mulig å ha et dyretall og produksjon langt større enn gårdens egne ressurser tillater. På 1980-1990-årene var det vanlig store volds i slik bruk av kraftfôr. Samtidig ble egne beitemarker mindre utnyttet. Ved halvparten av inngangene i kraftfôret er importert soya og raps.

I tillegg til å redusere sjølforsyningen, bidrar kraftfôrimporten til en annen ubalanse, nemlig mellom all dyreproduksjon i Østlandet og Jæren og hvaløene begrensede produksjonsarealer. Kosekvaliteten går stadig ned ved at matjord avgis til vass og tørrer og tettstedenes ekspansjon. I tillegg gir arealer igjen som følge av nedleggelse av jordbruk og flytting. Under normale forhold truer ikke denne utviklingen mattilgangen for oss forbrukere som importerer billig mat, men sjølforsyning- og matberedskapen går ned uten at noen vet hvor lenge situasjonen i verden vil være «normal».

Målet om inntektsmessig jantstilling mellom jordbruket og andre næringer er heller ikke realisert. Et i nærheten av målet etter et godt jordbruksoppgjør, seger mekanismene i inntektsmessighet for at ett år senere har inntektsgapet til andre igjen økt.

Forklaringen er et klassisk dilemma i jordbrukspolitikken. Hvis det skal være balanse i inntektsmessighet, må en kontrollere produktivitetene. Slipper disse løs, blir det snart overproduksjon, og mulvoppskriften vil falle relativt mye på grunn av bratt etterspørselskurve. Da klarer en ikke å ta ut de inntektene som jordbruket trenger for å holde tritt med den alminnelige velstandsutviklingen.

For inntektsmessigheten i jordbruket er det derfor et dårlig tegn at norske rømtgjøtere i dag prøver å øke inntjeningen på brukene ved å avvikle eller liberalisere konsesjonsregulering for antall dyr per bruk, ved å øke melkøvotene og å gjøre forskjellen i slakt til små og store bruk mindre.

Det er voldsomme investeringer som gjøres i bygninger og maskiner på de bruk som ruster seg for å være med i framtiden. Eieren må evne å sove med 10-20 millioner kroner i gjeld og usikker inntjening. For andre forstyrres søvnen av tanker som kommer av å føle seg alene og gjennom hele arbeidssdagen kun samhandle med store maskiner.

At «industrialisering» av næringen og stress kan være en risiko for god drevelighet må vi være opptatt for. NIKU-programmet Beregningspunkt avslørte 19. juni i år grov misforståelse av grønt på

det norske jordbruket er svært høy, og vi spiser oss mette med en sysselsetting i jordbruket på to-tre prosent og knappe 40.000 bruk. Årsakene til den regionale spesialisering har vært overproduksjon av melk, men også at myndighetene ønsket mer kornproduksjon. Denne spesialiseringen stimuleres også av en tredje mekanisme: For å holde tritt med den alminnelige velstandsutviklingen prøver den enkelte bonde å utvide sitt produksjonsgrunnlag.

Odels- og eiendomsretten fører til at få bruk kommer på salg. Produksjonsgrunnlaget på det enkelte bruk kan da øke enten ved at en leier arealer eller kjøper eksterne produktionsfaktorer. Kornproduksjonene gjør det første, og i mange bygder er det nå én eller få bønder som forpakter all jorda.

Blant husdyrbrukerne med drøvtyggere har det vært særlig populært å kjøpe kraftfôr; det øker ytelsen per

dyr og gjør det mulig å ha et dyretall og produksjon langt større enn gårdens egne ressurser tillater. På 1980-1990 årene var det særlig stor vekst i slik bruk av kraftfor. Samtidig ble egne beiteområder mindre utnyttet. Vel halvparten av ingrediensene i kraftforet er importert soya og raps.

I tillegg til å redusere sjølforsyningen, bidrar kraftfôrimporten til en annen ubalanse, nemlig mellom all dyremøkka i dyreholdet på gårdene i Rogaland og Jæren og brukenes begrensede spredningsarealer. Konsekvensen har blitt at det i regionen har blitt vanskelig å oppfylle EUs vanndirektiv.

Matberedskapen i landet går stadig ned ved at matjord avgis til veier, byenes og tettstedenes ekspansjon. I tillegg gror arealer igjen som følge av nedlegging av jordbruk og fraflytting. Under normale forhold truer ikke denne utviklingen mattilgangen for oss forbrukere (vi importerer billig mat), men sjølforsynings- og matberedskapen går ned uten at noen vet hvor lenge situasjonen i verden vil være «normal».

Målet om inntektsmessig jamstilling mellom jordbruket og andre næringer er heller ikke realisert: Er en i nærheten av målet etter et godt jordbruksoppgjør, sørger mekanismene i matvaremarkedet for at ett år senere har inntektsgapet til andre igjen økt.

Forklaringen er et klassisk dilemma i jordbrukspolitikken: Hvis det skal være balanse i matvaremarkedet, må en kontrollere produktivkreftene. Slippes disse løs, blir det snart overproduksjon, og matvareprisene vil falle relativt mye på grunn av bratt etterspørselskurve. Da klarer en ikke å ta ut de inntekter som jordbruket trenger for å holde tritt med den alminnelige velstandsutviklingen.

For inntektsmålsettingen i jordbruket er det derfor et dårlig tegn at norske myndigheter i dag prøver å øke inntjeningen på brukene ved å avvikle eller liberalisere konsesjonsgrensene for antall dyr per bruk, ved å øke melkekvote og å gjøre forskjellen i støtten til små og store bruk mindre.

Det er voldsomme investeringer som gjøres i bygninger og maskiner på de bruk som ruster seg for å være med i framtiden. Eieren må evne å sove med 10-20 millioner kroner i gjeld og usikker inntjening. For andre forstyrres søvnen av tanker som kommer av å føle seg alene og gjennom hele arbeidsdagen kun samhandle med store maskiner.

At «industrialisering» av næringen og stress kan være en risiko for god dyrevelferd må vi være åpne for. NRK-programmet Brennpunkt avslørte 19. juni i år grov mishandling av griser på grisefarmer. Det er, som Mattilsynet også sier, ikke tilfredsstillende å forklare det ved «noen slemme bønder». Det er naturlig å tenke på strukturelle årsaker, og i første rekke til stress som følge av det betydelige effektivitetskrav i dagens jordbrukspolitik.

Multifunksjonelt jordbruk er betegnelsen på et jordbruk som foruten å sikre forbrukernes interesser med hensyn til mat og matkvalitet til en rimelig pris, skal sikre kollektive goder som sjølforsyning og matsikkerhet på lang sikt, bidra til å fremme levende bygder, ta vare på husflid- og håndverkstradisjoner, ta vare på det varierte kulturlandskapet, bevare fruktbarheten i jorda og mangfoldet i naturen, sikre høy dyrevelferd og samtidig være det usynlige bindeleddet mellom folk i bygdene.

Jeg har ovenfor demonstrert at på viktige områder er det forfall i vårt multifunksjonelle jordbruk. Jeg tror at mange nordmenn har et hjerte som banker for verdiene av dette jordbruket, og at det teller mer enn økt tilgang på mørt kjøtt, å kunne velge mellom enda flere ostetyper og billigere mat. Det er i dag heller ikke behov for avgang av arbeidskraft i jordbruket for å oppnå økonomisk vekst og framgang slik det var etter annen verdenskrig.

Med en spissformulering kan en si at best av alt er å beholde jordbruksbefolkningen i jordbruket, beskjeftiget med en eller annen aktivitet relatert til produksjon av mat og drikke, landskapspleie, håndverk og husflid, bygdeturisme, grønn omsorg og terapi med

mer, og med god infrastruktur som sikrer tilknytning til arbeidsmarkedet for øvrig.

Mange føler at utviklingen går sin gang og at det er lite en kan gjøre på grunn av EØS- og WTO-avtalen. Vi må nok også framover leve med at det norske jordbruket vil møte konkurranse fra grensehandel og annen import-konkurranse. Vi har likevel et visst handlingsrom for å korrigere utviklingen:

1. Vern av matjord. Kun tre prosent av arealene i Norge er matjord. Dette er en knapp, ikke reproducerbar ressurs som bør bevares for kommende generasjoner. Det mener også de fleste politiske partier, men likevel forsvinner hvert år viktige arealer som ledd i urbaniseringsprosessen. En bør følgelig overveie å styrke jordvernet via lovveien.

2. Kraftfôrpolitikken. Det er i dag prisnedskrivning på korn som går til kraftfôr. Hvis denne blir mindre eller faller bort, vil det føre til at grovfôr og beiteområdene i landet vil bli mer lønnsomt å utnytte. Større andel grovfôr vil under ellers like forhold redusere avdråten per dyr, som igjen vil gjøre det mulig å ha flere dyr uten at det blir overproduksjon. En slik endring i prisforholdet vil samtidig skyve husdyrproduksjonen i retning av regioner som har ledige beitearealer; høyereliggende bygder, distrikts-Norge og marginale områder av Østlandet. Det vil bli en sterkere kobling mellom produksjon på et bruk og brukets arealer. Da kan en unngå noen av de problemer tørkesommeren i fjor, eller nye år med ekstremvær, kan lede til. Mange bønder er avhengig av billig kraftfôr i dag og endringstakten må være moderat, men likevel ha som langsiktig mål å få noe av melkeproduksjonen og dyreholdet tilbake til Østlandsområdet og andre områder av landet.

3. Bondens inntekter. I samsvar med WTO-regelverk kan et land overføre og støtte eget jordbruk med pengeoverføringer når formålet er et multifunksjonelt jordbruk og en ønsker å korrigere for negative virkninger skapt av det moderne/industrielle jordbruket. Skal vi snu utviklingen, må folk i næringen få en inntekt på linje med andre næringer. Et annet

sentralt punkt er at inntektene må gis slik at en unngår overproduksjon av kjøtt og melk. Pris og fortjeneste som motivasjon bør brukes på områder der produksjonen er for liten og hvor vi ønsker større innsats (eksempelvis mer bruk av grasbeite, krav om driftsopplegg med skifte av forskjellige vekster, krav om integrert plantevern, arbeid for å hindre gjengroing, arbeid for å hindre erosjon, gjetevirksomhet av saueflokkene i ulveområder med mer). Alternative former for støtte er også arealtilskudd, botilskudd med flere.

4. Overføringer til jordbruket. I dag overføres årlig til jordbruket noe under 20 milliarder kroner. Sannsynligvis kunne vi fått mer igjen for disse pengene hvis vi kjente formelen for den optimale fordeling av pengene på produktpriser, arealtilskudd og andre former for inntektsoverføring til bonden i et multifunksjonelt jordbruk. Dette kunne være en passende oppgave for et ekspertutvalg å finne ut av det, som starten på en ny jordbrukspolitisk kurs.

per.vale@nmbu.no

«I dag er det sjelden å se dyr som beiter i landskapet på Østlandet»

© Klassekampen

Alle artikler er beskyttet av lov om opphavsrett til åndsverk. Artikler må ikke viderefremmes utenfor egen organisasjon uten godkjenning fra Retriever eller den enkelte utgiver.

Les hele nyheten på <http://ret.nu/NrRRAemz>